

Julkisoiden keskustelu. Julkisen keskustelun muodostuminen ja dynamiikka Helsingin ja Sipoon rajakiistan alkuvaiheessa

LEENA RIPATTI-TORNIAINEN & JAANA HUJANEN

ABSTRACT

The formation and dynamics of public deliberation in Helsinki's territorial annexations

The study discusses the formation and reciprocal character of public deliberation in the context of territorial annexations in Finland's metropolitan area. The article sets out to discuss the proximity between the formation of the public, as a process of public interaction as conceptualized in communication research, and the concept of political deliberation. The article analyzes the formation of the public that occurred when the municipality of Helsinki appealed to the Finnish government to aid in annexing territory from the adjacent municipality of Sipoo. The study, using situational analysis, examines the onset of the public proceedings by analyzing 244 texts from Finnish and Swedish language newspapers of the region and 7 interviews of citizen activists. The study finds that the public formed in the reciprocal actions of four discrete discursive publics, each characterized by distinct communicative roles in the entirety of the debate. The four publics: the organizing, the classic analytical, the defensive and the deliberative, contributed to the process of deliberation in relevant but different ways, as understood from the perspective of political deliberation.

Julkisen keskustelu julkisen keskusteluna

Helsingin seudulla koettiin 2000-luvun loppupuoliskolla tapahtumasarja, jossa kysymykset julkisen keskustelun määrittelystä ja luonteesta poliittisesti merkittävänä käytäntönä korostuvat poikkeuksellisen havainnollisesti. Tuo tapahtumasarja oli Helsingin ja Sipoon välinen kuntajaon muuttamista koskeva konflikti. Sen lopputuloksena Sipoon lounaisosa liitettiin vuoden 2009 alussa Helsinkiin valtioneuvoston päätöksellä, Sipoon kunnan vastustuksesta huolimatta ja vastoin Sipoossa järjestetyn kansanäänestyksen tulosta. Helsingin laajenemishalu, kaupunginjohdon valitsemat toimintatavat ja valtionjohdon asettuminen Helsingin tueksi nostattivat Sipoossa laajaa liikehdintää. Tämä artikkeli tarkastelee julkisen keskustelun muodostumista viestinnällisenä poliittisena prosessina Helsingin ja Sipoon välisen kiistan alkuvaiheessa.¹

Deliberatiivisen demokratiakäsityksen tunnettuuden yleistymisen myötä on julkinen keskustelu korostunut teoreettisena ja käsitteellisenä kysymyksenä ja käytännöllisenä haasteena politiikan tutkimuksessa (Fishkin ja Laslett 2003). Jos politiikka määrittellään vallankäyttöä sisältäväksi valintojen tekemiseksi toisiinsa nähden vaihtoehtoisten ja risiiriitoja sisältävien ratkaisujen välillä (Berndtson 1992, 27–28), on julkinen keskustelu deliberatiivisen demokratiakäsityksen näkökulmasta niiden valintojen keskeinen edellytys ja olosuhde (Held 2006, 231–255). Julkinen keskustelu ymmärretään tällöin kansalaisten vastavuoroiisiin viestintäsuhteisiin asettumisen kautta tapahtuvaksi julkiseksi ja esillä olevan aiheen käsittelyä kehittäväksi prosessiksi, jonka kautta kansalaiset vaatimillaan koettelevat vaihtoehtoisten poliittisten valintojen oikeutusta (Gastil ja Keith 2005; Gutmann ja Thompson 2004, 133–138; Pietilä 2002a).

Viestinnän tutkimuksen näkökulmasta on edellä kuvatus kaltainen julkinen keskustelu omanlaisensa viestinnällinen tilanne, jossa ihmisen julkisuussuhde ja ihmisten keskinäiset julkisen vuorovaikutuksen tavat saavat tiettyjä tunnuspiirteitä. Näiden tunnuspiirteiden kirkastamiseksi on suomalaisessa viestinnän tutkimuksessa tehty työtä julkiso-käsitettä kehitettäessä.

Julkiso on Suomessa käytetyn määritelmän mukaan väliaikainen kollektiivinen muodostelma, joka hahmottuu ongelmallisen tai erimielisyyttä aiheuttavan kysymyksen ympärille ja käsittelee kysymystä julkisuuteen suuntautuvan keskustelun avulla (esim. Pietilä 1999; 2006; 2010b [2001], 382–386; Ridell 2010). Julkison käymän keskustelun luonne täsmenyy, kun käsitteen kohdalla tehdään näkyväksi kaksi erittelyä. Erittely *yleisöön* tekee näkyväksi julkison käsitteeseen sisällytetyn käsityksen julkista keskustelua käyvien poliittisesta asemasta (esim. Ridell 2006). Erittely *massan* ja *joukon* kaltaisiin muihin kollektiivisiin muodostelmiin tekee puolestaan näkyväksi julkison käsitteeseen sisällytetyn käsityksen julkisessa keskustelussa tavoiteltavan vuorovaikutuksen luonteesta (esim. Pietilä 1999; Price 1992; Ridell 2010).

Yleisö seuraa esitystä, jota se ei ole itse tehnyt (Ridell 2006, 241). Siksi yleisönä olemista luonnehtii alistaisuus (mt.). Esimerkiksi englannin kielen yleisöä tarkoittavassa *audience*-sanassa on näkyvissä merkityshistoria, joka viittaa alamaisen hallitsijalta pyytämään audienssiin (mt., 242–243, 251). Tästä näkökulmasta katsottuna yleisö voisi kyllä seurata julkisuudessa näkyvää poliittisten valintojen tekemistä, mutta poliittisena ja julkisena toimijana se voisi esiintyä vasta saatuaan valtaapitäviltä luvan. Julkiso, jonka esikuvana on englannin kielen sana *public* (Pietilä ja Ridell 1998), sen sijaan kokoontuu omaehtoiseen ja julkisuuteen suuntautuvaan toimintaan, vaatiensa samalla julkisesti tunnustettua asemaa poliittisia valintoja tehtäessä (esim. Pietilä 2006; Ridell 2006, 247–250).

Huomioimisen arvoista on, että käsitellessään julkiso-käsitteen kannalta olennaisia aihepiirejä, kuten julkista keskustelua ja yleistä tai julkista mielipidettä, ovat muidenkin tieteenalojen suomalaistutkijat ajoittain mieltäneet tarpeelliseksi täydentää suomen kielen yleisö-sanaa. Esimerkiksi Henrik Stenius (1992, 184–185) on kirjoittanut ”itsenäisestä yleisöstä” ja käyttänyt suomeksi ilmaisua ”pätevä *julkisuus*”

(mt., 173) yhteydessä, jossa hän englanninkielisessä tekstissä käyttää ilmaisua ”the politically competent public” (Stenius 1989, 54). Juuri sellaisen itsenäisen ja poliittisesti toimintakykyisen ”yleisön” käymää keskustelua julkinen keskustelu on. Julkiso-käsitettä hyödyntäen voidaan sama asia todeta sanoen, että julkinen keskustelu on *julkison keskustelua* (Pietilä 2010b [2001], 388). Siten käsitteellinen eronteko yleisöstä havainnollistaa, että julkisen keskustelun muodostuminen edellyttää julkison muodostumista.²

Määritellessään julkisolle ominaista vuorovaikutusta Pietilä ja Ridell (esim. Pietilä 1999; 2010a; Ridell 2010, ks. Price 1992) nojasivat 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen vuorovaikutussosiologiaan ja kollektiivisen toiminnan tutkimukseen. Pietilä ja Ridell ovat tehneet Suomessa tunnetuksi esimerkiksi Herbert Blumerin (1999 [1946]) käsitteistöä, jonka kautta Blumer erittelee julkisoa (*public*) luonnehtivan vuorovaikutuksen joukkoa (*crowd*) ja massaa (*mass*) luonnehtivasta vuorovaikutuksesta. Massa muodostuu, kun suuri määrä ihmisiä suuntaa huomionsa samaan aiheeseen olematta kuitenkaan tietoisia toisistaan tai tekemisissä toistensa kanssa. Joukko-muodostelmassa keskinäistä tietoisuutta ja vuorovaikutusta sen sijaan on, mutta ne perustuvat yhteishengen ja yhteisen tavoitteen kriitikkittömään tavoitteluun. Julkison tunnuspiirre on, että se on erimielinen, mutta pyrkii kriittisen keskustelun kautta muodostamaan kollektiivista mielipidettä siitä asiakysymyksestä, jota käsittelemään se on muodostunut. (Blumer 1999, 14–23.)

Toinen Pietilän ja Ridellin korostama julkisoa määritellyt klassikko, Robert E. Park (2010 [1904]), katsoi julkison (*Publikum, public*) muodostuvan tilanteessa, jossa ihmisten edut joutuvat ristiriitaan ja niitä ryhdytään sovitteluun harkitsevasti ja kriittisesti (mt., 93). Julkison käymälle keskustelulle on tällaisessa tilanteessa ominaista, että erimielisyyksiä sovitellessaan julkiso pyrkii ylyksilöllistä näkökulmaa kohti (mt., 89). Park katsoi, että julkisoon liittyminen edellyttää ihmiseltä ”tuntemis- ja myötäelämiskyvyn” lisäksi ”kykyä ajatella ja järkeillä toisten kanssa” (mt., 93).

Julkisolle valitsemansa käsitehistorian kautta Pietilä ja Ridell siis esittävät yhdenlaisen kuvauksen poliittisesta prosessista. Poliittiseen päätöksentekoon osallistumisensa mahdollisuuden tiedostavia yksilöitä kokoontuu väliaikaisesti ja kiinnostuksesta

vaikuttaa jonkun kiistakysymyksen tai ongelmalliseksi havaitun tilanteen ratkaisuun. Heidän kokoon-tumisensa toteutuu julkisuuteen suunnattavien viestintätekojen kautta muodostaen julkisen viestinnällisen tilan, jossa kiistaa tai ongelmaa käsitellään. Julkisuuteen tullessaan yksilöt asettuvat sellaisiin vastavuoroiisiin viestintäsuhteisiin, joissa erilaisia mielipiteitä, tilanteenmäärittelyjä ja ratkaisuehdotuksia käsitellään ylyksilöllisestä, kriittisestä ja toisia huomioivasta näkökulmasta. Tämä on kuvaus ihanteesta, jota todellisissa tilanteissa vain tavoitellaan. Pietilä kuvasi tarkoittamaansa viestintäsuhdetta esimerkiksi oman henkilökohtaisen maailman ylittäväksi julkiseksi vuorovaikutukseksi (Pietilä 2006, 260) ja sosiaalisesti vuorovaikutusprosessiksi (Pietilä 2010b, 392).

Julkiso tuleekin lähelle John Gastilin (2008) käsitystä deliberatiivisesta poliittisesta viestinnästä samanaikaisia analyttisiä ja sosiaalisia prosesseja edellyttävänä viestintätilanteena. Analyttisellä prosessilla Gastil (2008) tarkoittaa keskusteltavana olevan aiheen mahdollisimman monipuolista, täsmälliseen tietoon perustuvaa ja monia ratkaisuvaihtoehtoja esille nostavaa käsittelyä. Analyttinen prosessi kattaa lisäksi huomion tietoisien kiinnittämisen käsiteltävään asiaan liittyviin arvoihin ja niiden punnitsemisen aiheenkäsittelyn osana. Sosiaalinen prosessi tarkoittaa muiden keskustelussa olevien huomioon ottamista, kunnioittamista ja ymmärryksen edellytysten tavoittelemista selkeän viestinnän ja tarkkaavaisen kuuntelemisen kautta. (Mt., esim. 8–10, 20, 52.)

Tämän artikkelin lähtökohtana on ajatus, että vaikeasti saavutettavana ideaalina pidetyn deliberatiivisen julkisen keskustelun kulkua saattaisi olla mahdollista havainnollistaa erittelemällä, miten julkiso erilaisissa empiirisissä tapahtumasarjoissa muodostuu. Näin voitaisiin tehdä samalla näkyväksi, millaisia deliberaatiota läheneviä prosesseja todellisuudessa tapahtuu poliittisia kiistakysymyksiä käsittelevissä julkisissa keskusteluissa. Artikkelin koettelee tätä ajatusta ja esittää empiirisenä tutkimuskysymyksenään, miten ja millainen julkiso muodostui Helsingin ja Sipoon rajakiistan alkuvaiheen julkisuudessa.

Kysymykseen vastatessaan artikkeli tuottaa samalla tietoa julkisen keskustelun käymistä koskevista valinnoista, julkisen keskustelun käymistä koskevis-

ta käsityksistä ja toteutuneen julkista keskustelun luonteesta tapahtumasarjassa, jossa kuntajakoa muutettiin vastoin osallisena olevan kunnan tahtoa. Tämä asiakysymys on sittemmin laajentunut koko maata koskettavaksi aiheeksi. Suomen kuntakenttä on kokonaisuutena uudelleen linjaamisen kohteena ja kuntien lukumäärää on esitetty merkittävästi vähennettäväksi (Valtiovarainministeriö 2012).

Rajakiistan julkisuuteen tulo

Alkukesällä 2006 suomalaiset tiedotusvälineet seurasivat Matti Vanhasen I hallituksen ponnisteluja pitkään työn alla olleesta kunta- ja palvelurakennuudistuksesta sopimiseksi. Julkisuus tahmeasti etenevänä pidetyn suomalaisen kuntakentän tulevaisuuden linjaamisen ympärillä sähköistyi äkkiä juhannuksen alla, kun Helsingin Sanomat uutisoi Helsingin, Sipoon ja niiden välissä sijaitsevan Vantaan rajojen muuttamista poikkeuksellisin keinoin ja nopealla aikataululla. Lehden saamien tietojen mukaan Helsingin kaupunki, joka Sipoon kunnan vastustuksesta huolimatta oli jo pitkään mielinyt liittää Sipoon länsiosia pääkaupunkiin, oli nyt saanut varmistettua aikeilleen maan hallituksen tuen. Jos asiasta päättäisi valtioneuvosto, kuten Helsinki nyt näytti varmistaneen, ei hanke enää kaatuisikaan Sipoon vastustukseen. Helsinki saisi laajentua Sipooseen, olivatpa Sipoon kunta ja asukkaat asiasta mitä mieltä tahansa. (HS 20.6.2006.)

Helsingin tavoittelema alue ei ollut Sipoon kunnalle yhdentekevä. Alueen asukkaat ja yritykset maksoivat neljänneksen Sipoon vuosittaisesta verokeritymästä. Mikäli Helsingin suunnitelma toteutuisi, menettäisi Sipoo samalla lähes viidenneksen ma-alastaan ja kuudenneksen asukkaistaan. Helsingin kaupunginjohtaja Jussi Pajunen pidättäytyi kuitenkin viimeiseen saakka kommentoimasta Helsingin Sanomien tietoja, joiden mukaan ministeritason neuvottelut olivat asian suhteen jo pitkällä ja vain ”tekniset yksityiskohdat”, kuten aikataulusta sopiminen, pidättelivät alueliitoksen täytäntöönpanon aloittamista valtioneuvostolle tehtävän esityksen kautta (HS 20.6.2006).

Rajakysymyksen kokonaistilanteeseen sisältyy monia kulttuurisia merkityksiä. Rajakiistassa Helsinki ensinnäkin tavoitteli aluetta kunnasta, joka on

Suomen vanhimpia ruotsinkielisiä pitäjiä. Ruotsinkielisen väestön osuus oli säilynyt Sipoossa korkeana Helsingin seudun muuttoliikkeestä huolimatta. Toiseksi Helsingin tavoittelemalla alueella oli useita valtakunnallisesti arvokkaiksi luokiteltuja kulttuurihistoriallisia kohteita (Puustinen 2008, 9–17), kuten Östersundomin kartano, Zachris Topeliuksen vanhuudenkoti ja Östersundomin kirkko, jonka historia kertoo Sipoon saariston ja rannikon asukkaiden aloitteellisuudesta. Jo 1600-luvulla oli Östersundomissa asukkaiden omatoimisesti rakentama kirkko, jonka asioissa paikalliset vetosivat viranomaisiin useita kertoja esimerkiksi 1700-luvulla, kun silloista kirkkorakennusta oli isonvihan ja pikkuvihan aikana hävitetty (Rantanen ja Kuvaja 1994, 198–201). Esimerkiksi tällaista historiaa kantava kulttuurimaisema oli kyseessä Helsingin linjatessa, että sen Sipoosta tavoittelemille maille voitaisiin rakentaa metro ja asunnot 50 000 ihmiselle (Helsingin kaupunginvaltuusto 2006a).

Helsingin keskeisten päättäjien vaitonaisuudesta huolimatta kykenivät pääkaupungissa ilmestyvät päivälehdet (HBL 21.6.2006; HS 21.6.2006) ennakkoimaan heti seuraavana aamuna, että päätös alueiitosprosessin virallisesta käynnistämisestä tehtäisiin Helsingissä vielä saman päivän kuluessa. Helsingin Sanomat kertoi, että Helsingin kaupunginhallitus kokoontuisi ylimääräiseen kokoukseen varhain kuluvana aamuna, jolloin kaupunginjohtaja Pajunen esittelisi kaupunginhallituksen jäsenille salassa julkisuudelta laaditun suunnitelman Sipoon länsiosien liittämistä Helsinkiin. Esitys vietäisiin kaupunginhallituksesta kiireellisenä käsiteltävänä asiana samaan iltapäivänä kokoontuvaan Helsingin kaupunginvaltuustoon. Valmisteltuaan asian vähin äänin oli Helsingin kaupunginjohtajan tarkoitus Helsingin Sanomien mukaan siis hankkia yhden päivän kuluessa kaupungin päätöksentekokoelinten hyväksyntä ja jättää alueiitosesitys saman tien sisäministeriöön. (HS 21.6.2006.)³

Näin tuli julkisuuteen Sipoon rajakiistan tunnettu tapahtumasarja, jonka lopputuloksena Helsingin alkuperäistä esitystä selvästi pienempi, noin 30 neliökilometrin alue Sipoon kunnasta liitettiin osaksi Helsinkiä 1.1.2009.

Tutkimusaineistot ja menetelmät

Rajakiistan julkisuuden empiirinen tarkastelu perustuu kolmen kiistan kohteena olleen alueen kannalta keskeisen sanomalehden, Helsingin Sanomien (HS), Hufvudstadsbladetin (HBL) ja Sipoon Sanomien (SS) kaikkien rajakysymystä käsittelevien tekstien analysointiin tapahtumasarjan ensimmäisten kuuden viikon ajalta. Helsingin Sanomat ja Hufvudstadsbladet ovat seitsenpäiväisiä ja Sipoon Sanomat kerran viikossa ilmestyvä lehti. Lehtien läpikäynti ajanjaksolta 20.6–3.8.2006 tuotti aineistoon yhteensä 244 rajakysymystä käsittelevää tekstiä, joista Sipoon Sanomat julkaisi 99, Hufvudstadsbladet 88 ja Helsingin Sanomat 57 tekstiä.⁴

Sanomalehtiaineisto on koottu Kansalliskirjaston lehtikokoelman mikrofilmeiltä ja digitaalisesta HS-arkistosta. Helsingin Sanomien osalta tehtiin ensin hakuja HS-arkistosta, minkä jälkeen aineisto täydennettiin käymällä tarkasteluajankohdan aikana julkaistut Helsingin Sanomat läpi mikrofilmeiltä. Hufvudstadsbladetin ja Sipoon Sanomien osalta aineisto koottiin kokonaan mikrofilmeiltä. Aineisto on eritelty pääkirjoituksiin, toimittajien kirjoittamiin mielipideteksteihin, uutisiin, henkilöhaastatteluihin, toimitukseen nähden ulkopuolisten henkilöiden kirjoittamiin mielipideteksteihin ja aineiston lehdisissä julkaistuihin, toisista tiedotusvälineistä poimituihin katkelmiin. Eritellyt esiintyvät artikkelissa termeinä pääkirjoitus, toimituksellinen kommentti, uutinen, haastattelu ja mielipide. Toisista tiedotusvälineistä poimituihin katkelmiin ei artikkelissa viitata.

Sanomalehtiaineistoa täydentää haastatteluaineisto, joka on koottu rajakysymyksessä toimineiden kansalaisten käsitysten ja toimintatapojen ymmärtämiseksi. Tutkimusta varten haastateltiin vuonna 2008 seitsemää kansalaista, jotka olivat osallistuneet rajakysymyksen yhteydessä virinneen aktivismin suunnitteluun ja organisointiin Sipoon puolesta-yhdistyksessä tai joilla muutoin oli olennaiseksi arvioitua tietoa rajakysymyksen Sipoossa aiheuttamasta liikehinnästä. Kansalaiset haastateltiin yksitellen heidän itse valitsemisissaan ympäristöissä, mikä tässä tutkimuksessa tarkoitti haastattelujen tekemistä kodeissa ja työpaikoilla. Haastattelut tallennettiin ja niiden tutkimuksen kannalta olennaiset osat on litteroitu.

Haastattelujen tärkeimpänä tarkoituksena oli kohdata ihmisiä, jotka olivat eläneet rajakiistan tapahtumien keskellä ja toimineet tarkoituksenaan vaikuttaa kuntajaon muuttamista koskevaan päätökseen. Vaikka kaikissa haastatteluissa käytiin läpi tutkijan etukäteen suunnitellut teemat, pyrki tutkija pelkien kysymysten esittämisen lisäksi asettumaan haastateltavan keskustelukumppaniksi. Tällainen haastattelumenetelmä tunnetaan aktiivisena haastatteluna (Holstein ja Gubrium 2003). Pituudeltaan 40 minuutista lähes kahteen tuntiin kestäneet haastattelut on tehty vasta rajakiistan tapahtumasarjan jälkeen, ja ovat sanomalehtiaineistoon verrattuna tässä tutkimuksessa taustoittavan ja täydentävän tiedon lähde. Haastattelut ovat kuitenkin tuoneet tutkimukseen merkittävästi tietoa rajakiistan sipoolaisista konteksteista, julkisesta ja ei-julkisesta vaikuttamisesta ja merkityksenannosta, joka oli sysäämässä ihmisiä liikkeelle.⁵

Aineistot on käsitelty *situational analysis* -menetelmän (Clarke 2003; 2005) avulla. Menetelmä lähestyy tutkimusaihetta tilanteena ja ohjaa tutkijaa arvioimaan aineiston piirteitä ja aineistossa esiintyvää merkityksenantoa osana tarkastelevan tilanteen kokonaisuutta. Menetelmä pidättelee tutkijaa pysymään tutkimuskohteen tilanteessa ja huomioimaan yhä uudelleen tilanteen monitulkintaisuutta ja jännitteisyyttä ja sitä, että tilanteen erilaiset elementit määrittävät suhteissa toisiinsa.

Situational analysis -menetelmää on käytetty tässä tutkimuksessa ennen kaikkea Helsingin ja Sipoon rajakiistan kokonaistilanteen hahmottamisen välineenä. Menetelmän ohjaamana on kartoitettu tekijöitä, joiden muodostamissa olosuhteissa tai joita mainiten aineistoissa esiintyvät toimijat tulkitsivat tilannetta, tekivät julkisuutta koskevia valintojaan ja toimivat julkisuuteen päin. *Situational analysis* -menetelmän käyttäminen tarkoitti tässä yhteydessä käytännössä sitä, että tutkija pyrki kiinnittämään järjestelmällisesti huomiota ja kirjaamaan ylös niitä tekijöitä ja asiayhteyksiä, joita aineistoissa mainitaan tai joiden läsnäolon tutkija aineistoissa havaitsi. Esimerkkejä tällaisista tekijöistä ja asiayhteyksistä ovat aineistoissa mainitut ihmisten nimet, instituutiot ja organisaatiot, käsitteet, maantieteelliset paikat, historialliset tapahtumat, kiistan osapuolina olevien kuntien tilanteet, ihmisten arkea luonnehtivat tekijät ja aineistoina olevien sanomalehtien asemaan ja

journalismin konventioihin liittyvät tekijät. Esimerkkejä ovat edelleen aineistoissa esillä olevat tilanteenmäärittelyt ja ilmaistut tavoitteet, huolenaiheet, sitoumukset, havaitut esteet tavoitellulle toiminnalle, toimijoiden resurssit ja niin edelleen. (Ks. Clarke 2005, 83–144.)

Julkisen keskustelun tutkimus on usein ymmärretty jotakin asiakysymystä koskevien julkisuudessa esillä olevien mieltämistapojen tai käsitysten erittelyksi ja analyysiksi (Pietilä 2010a, 382). Vastaava ote Helsingin ja Sipoon rajakiistan aineistoon johtaisi esimerkiksi Helsingin seudun kuntajaon muuttamista koskevien erilaisten tulkintakehysten tai diskursioiden erittelyyn. Myös sellainen tutkimus voitaisiin tehdä *situational analysis* -menetelmän avulla (ks. Clarke 2005, 145–290). Tulkintakehkyksiä tai diskursuseja erittelevä julkisen keskustelun tutkimus tulee korostaneeksi keskustelun analyttistä prosessia sosiaalisen prosessin kustannuksella. Tässä tutkimuksessa on *situational analysis* -menetelmää käytetty auttamaan tutkijaa hahmottamaan Helsingin ja Sipoon rajakiistan julkista keskustelua myös sosiaalisena viestintäprosessina. Tutkimuskohteena olevasta tilanteesta on tarkasteltu sosiaalisia ja kollektiivisiä piirteitä ja ennen kaikkea toimijoiden viestinnässään ilmaisemaa suhtautumistaan muihin ihmisiin ja instituutioihin. Suhtautumisesta kertovat esimerkiksi toisia luonnehtivat ilmaisut, toimijoiden välisen kanssakäymisen kuvaukset tai maininnat kanssakäymisen puuttumisesta sekä ilmaisut, joiden kautta toimija asemoi tilanteen toimijoita keskenään tai suhteessa itseensä. Asemoiteja ovat esimerkiksi ilmaisut yhteenkuuluvuudesta, erillisyydestä, sitoutumisesta ja torjunnasta. Niitä ovat myös luonnehdinnat puheena olevan ihmisen, ryhmän tai organisaation asemasta ja arvovallasta sekä vetoamiset osapuolia erottaviin, yhdistäviin tai sitoviin käsitteisiin, periaatteisiin ja muihin tekijöihin, kuten historiaan tai arjen kokemuksiin. (Ks. Clarke 2005, 109–144.)

Edellä kuvatun kaltainen *situational analysis* -menetelmän ohjaama aineistojen kartoitus on toiminut lähtökohtana artikkelissa toteutetulle Helsingin ja Sipoon rajakiistan julkisuuden käsitteelliselle tarkastelulle. Tutkittavassa tilanteessa pysyttelemistä ja kokonaistilanteen huomioimista korostavan metodin käyttö näkyy artikkelissa ensin aiheenkäsittelyyn sisällytettynä melko runsaina tilanteenkuvauksina ja monien erilaisten tilanteissa olevien tekijöiden

läpikäymisenä. Artikkelin loppuosassa situational analysis -menetelmän tutkimusotteeseen tuoma ohjaus näkyy tavassa, jolla tutkija hahmottaa tutkimuksen tuloksen. Vastatessaan kysymykseen, miten ja millainen julkiso Helsingin ja Sipoon rajakiista alkuvaiheessa muodostui, ei tutkija päädy tietyn empiirisissä aineistoissa korostuneen elementin analyttiseen irrottamiseen muista aineistossa olevista tekijöistä. Sen sijaan tutkija hahmottaa vastauksen tutkittavassa tilanteessa olevien tekijöiden dynamiikkana.

Artikkelin aiheenkäsittely etenee seuraavaksi siten, että ensin tarkastellaan julkisen keskustelun muodostumisen kannalta olennaisia olosuhteita Helsingin ja Sipoon rajakiistan tilanteessa. Artikkelissa edetään sitten erittelemään, miten ja millainen julkiso rajakiistan julkisuudessa muodostui. Lähtökohdina ovat julkiso-käsitteen johdannossa esitellyt tunnuspiirteet, joita täydennetään tarkastelemalla, millä tavoilla muodostuva julkiso toteutti poliittiselle deliberaatiolle Gastilin (2008) mukaan välttämättömiä analyttisiä ja sosiaalisia prosesseja.

Julkisen keskustelun olosuhteita rajakiistan alkutilanteessa

Helsingin kaupunginjohtajan menettelytapa.

Helsingin kaupunginjohto toi rajansiirtoja koskevan esityksen kaupunginhallitukseen ja valtuustoon välittömästi saatuaan varmuuden, että Helsingin laajenemisella Sipooseen oli riittävät toteutumisen mahdollisuudet Sipoon vastustuksesta huolimatta (Helsingin kaupunginhallitus 2006). Kaupunginjohtaja Jussi Pajunen ja kaupunginhallituksen puheenjohtaja Jan Vapaavuori kertoivat valtuustossa, että hankkeen läpimenoa oli pohjustettu neuvottelemalla valtion ja Vantaan kaupungin edustajien kanssa vielä muutamia päiviä aikaisemmin (Helsingin kaupunginvaltuusto 2006b). Asia pidettiin julkisten kokouskutsujen ja esityslistojen ulkopuolella kaupunginvaltuuston kokouspäivään saakka. Kukaan niistä kaupunginhallituksen jäsenistä, joita Hufvudstadsbladet haastatteli, ei edellisenä päivänä myöntänyt tietoa siitä, että kaupunginhallitus oli kutsuttu ylimääräiseen kokoukseen päättämään Sipoon alue-

liitosta koskevasta esityksestä (HBL uutinen 21.6.2006).

Helsingin kaupunginhallitus perusteli hanketta vedoten Helsingin ja samalla koko Suomen kilpailukyvyyn turvaamiseen. Kaupunginjohto korosti erityisesti asuntorakentamisen lisäämisen välttämättömyyttä Helsingissä ja seudulla yleisesti, ja luonnehti Sipoon olevan merkittävä ”reservi” tiiviille pientaloihin keskittyvälle asuntorakentamiselle. (Helsingin kaupunginvaltuusto 2006a, 6–11.) Valtuustokeskustelussa kaupunginhallituksen puheenjohtaja Vapaavuori mainitsi riittämättömän tontti- ja asuntotuotannon nostavan asumisen hintaa, vaikeuttavan työvoiman rekrytoimista alueelle ja hajauttavan yhdyskuntarakennetta ekologisesti kestävämmällä tavalla. Vapaavuori ja kaupunginjohtaja Pajunen käyttivät perusteena myös sitä, että Helsinki oli aiemminkin laajentunut naapurikuntiin pakko- tai vapaaehtoisin alueiitoksia. (Helsingin kaupunginvaltuusto 2006b.) Pääministeri Matti Vanhanen, valtiovarainministeri Eero Heinäluoma ja kuntaministeri Hannes Manninen ilmaisivat nopeasti tukevansa Helsingin hanketta (HBL 22.6.2006; HS 22.6.2006).

Sanomalehtien erilaiset arviot julkisen keskustelun tarpeesta

Helsingin kaupunginjohtajan menettelytapa ja maan hallituksen sille osoittama hyväksyntä saa Helsingin Sanomissa hyvin erilaisen vastaanoton kuin Hufvudstadsbladetissa ja Sipoon Sanomissa. Helsingin Sanomien toimittajat asettuvat Helsingin kaupunginjohtajan tueksi innostunein, hyväksyntää ja tyytyväisyyttä ilmaisevin sanavalinnoin. Näin siitäkään huolimatta, että aineiston lehdistä juuri Helsingin Sanomat oli paljastanut, miten rajansiirtoa oli valmisteltu ”salassa pienessä piirissä” (HS uutinen 21.6.2006). Lehden toimittajat luonnehtivat Helsingin kaupunginjohtajan onnistuneen hyvin ”harhautuksissaan” (Huhtanen, HS toimituksellinen kommentti 21.6.2006) ja osoittaneen ”oivaa pelisilmää” (HS pääkirjoitus 22.6.2006). On heidän ”ansiotaan”, että hankkeelle on saatu arvovaltaista tukea maan hallituksesta (mt.). Helsingin Sanomien toimittajat asemoivat itsensä Helsingin kaupunginjohtajan tueksi itse asiassa kriittikittömämmin kuin Helsingin

kaupunginvaltuusto. Valtuustossa kaupunginjohton käyttämä menettelytapa sai nimittäin välittömästi osakseen kritiikkiä monilta sellaisiltakin valtuuteuilta, jotka tukivat Helsingin Sipooseen laajenemista asiakysymyksenä (ks. Helsingin kaupunginvaltuusto 2006b).

Helsingin Sanomien teksteissä Helsingin laajeneminen Sipooseen on ennen kaikkea asiakysymys, jota Helsinki on halunnut edistää jo vuosikymmenten ajan. Pitkään mahdolltomalta näyttäneen vision läpiviemiselle on Helsingin johto nyt löytänyt epätavallisen keinon ja otollisen hetken. Asiakysymyksen näkökulmasta Sipoo on alisteinen pääkaupungille ja sen laajenemisen ja kehittymisen kautta saavutettavissa oleville hyödyille. Sipoo on hukannut hetkensä; kunta on ”johdonmukaisesti kieltäytynyt ymmärtämästä maantieteellistä asemaansa” ja siten ”saa syyttää myös itseään” (HS pääkirjoitus 22.6.2006).

Arvioidessaan Helsingin esitystä kuntien rajat ylittävän yhteistyön tarpeen näkökulmasta tekevät kaikki aineistoni lehdet pääkirjoituksissaan varsin yhtenevän tilannearvion. Sipoo on tekemiensä linjausten kautta pysytellyt liian pitkään sivussa Helsingin seudun kokonaistilanteen kehittymisestä. Esimerkiksi Hufvudstadsbladetin pääkirjoitus edellyttää Sipoon nyt osoittavan, että kunnalla on tahtoa ”alueellisesti solidaariseen asuntopoliitiikkaan” (HBL pääkirjoitus 21.6.2006). Lehti vaatii Sipoolta suunnanmuutosta kuntaa sisäpoliittisesti jakavissa suurissa ja konkreettisissa kysymyksissä: Sipoon on hyväksyttävä metro uuden yleiskaavan perustaksi ja liityttävä Uudenmaan liittoon (HBL pääkirjoitus 23.6.2006).

Samalla Hufvudstadsbladet ja Sipoon Sanomat kiinnittävät kuitenkin järjestelmällisesti huomiota siihen, että Helsingin hanke on periaatteellisesti ongelmallinen. Pääkaupunki on liikkeellä ”siirtomaahengessä” (SS pääkirjoitus 22.6.2006) ja sen esittämä pakkoliitos ”äärimmäinen toimenpide” (HBL pääkirjoitus 21.6.2006). ”Helsinki halveksuu totaalisesti Sipoon omaa tahtoa” (SS pääkirjoitus 22.6.2006) ja ”soveltaa kunnallista itsemääräämisoikeutta” tavalla, joka ”ei ansaitse lainkaan tyylipeiteitä” (HBL pääkirjoitus 23.6.2006). Erityisesti Hufvudstadsbladet käyttää toimituksellisissa teksteissään välittömästi lain, kunnallisen itsehallinnon ja demokratian käsitteitä ja muistuttaa päätöksenteon julkisuuden ja avoimuuden periaatteista. ”Kun esityslistoja ja

kokouskutsuja pimitetään, näyttäytyy puhe kansalaisten osallistumisoikeudesta ja lähidemokratiasta vain kauniina sanoina” (Pohjola, HBL toimituksellinen kommentti 22.6.2006).

Julkisuudessa on esillä retrospektiivinen perustelu sille, että osa toimijoista ei arvioi periaatteellista keskustelua Helsingin Sipooseen liittämistä enää tarpeelliseksi. Kaupunginjohtaja Pajunen kertoo, että Helsingin kaupunki on ilmaissut kantansa Sipoon länsiosien liittämisestä Helsinkiin ”jo vuosien ajan avoimesti” (Pajunen, HS uutinen 22.6.2006). Hän perustelee vähäistä julkisuutta myös todeten, että julkinen keskustelu voi alkaa nyt, kun hankkeen virallinen prosessi ja samalla virallinen valmistelu on ensin saatu liikkeelle (Pajunen, Helsingin kaupunginvaltuusto 2006b, 7).

Aineiston sanomalehdillä on siis kahdella tavalla huomioimisen arvoinen rooli julkisen keskustelun olosuhteiden luojana ja määrittäjänä. Helsingin Sanomat paljastaa Helsingin valmisteleman Sipoota koskevan suunnitelman. Välittömästi tämän jälkeen aloittavat kaikkien aineiston lehtien toimittajat aiheen käsittelyn sanomalehtien omassa julkisuustilassa. Lehdet ottavat kuitenkin hyvin erilaiset näkökulmat siihen, tulisiko julkisella keskustelulla ylipäättään olla asemaa rajakiistan kaltaisessa tilanteessa.

Järjestäytyneen ryhmän nopea julkisuuteen tulo

Sanomalehtien julkisuudessa esiintyy välittömästi väljästi järjestäytynyt kansalaisryhmä. Vähintään useita kymmeniä mielenosoittajia saapuu Helsinkiin alle puolen vuorokauden varoitusaikalla ilmaisemaan kantansa Helsingin kaupunginvaltuustolle (HBL 22.6.2006; HS 22.6.2006). Kun television ajankohtaisohjelma Ajankohtainen kakkonen kääntyy Sipoon puolesta -kansalaisyhdistyksen puoleen pyytääkseen muutamia sipoolaisia esiintymään kansalaisten mielipiteiden edustajina rajakysymystä koskevassa ohjelmassaan, saapuu kuvauspaikaksi sovittuun Sipoon Storöreniin noin 400 ihmistä (HBL 4.7.2006; SS 6.7.2006). Sipoon puolesta -yhdistys aloittaa nopeasti Helsingin aikeita vastustavan nimienkeruun onnistuen kokoamaan adressiinsa yli 14 000 allekirjoitusta (Sipoon puolesta ry 2006c; 2006d). Kun yhdistys myöhemmin kampanjoi Sipoossa huomau-

tusten jättämiseksi viranomaisille, jättää huomautuksen suomalaisittain poikkeukselliset yli 3 000 kuntalaista (mt.). Muutamien muiden julkisuuden toimijoiden tavoin yhdistys vaatii heti alkuvaiheessa Sipooseen kansanäänestystä. Yhdistys laatii julkisia kannanottoja ja järjestää tapahtumasarjan edetessä monia mediajulkisuutta tietoisesti tavoittelevia tapahtumia. Yhdistys pyrki saavuttamaan julkista näkyvyyttä tempausten ja kannanottojen lisäksi muun muassa jakamalla keltaisia ”Näpit irti Sipoosta” -tarroja, joita valmistettiin vapaaehtoistyönä lähes 20 000 kappaletta (Haastateltava 1).

Sipoon puolesta -yhdistys pyrki kannanotoissaan kumoamaan Helsingin suunnitelman puolustamiseksi lausuttuja perusteluja nostamalla esiin niiden uskottavuutta kyseenalaistavia tietoja ja näkökulmia. Lisäksi yhdistys esitti julkisuuteen suuntaamisensa lausunnoissa, että rajan siirtäminen Sipoossa Helsingin hyväksi tulisi olemaan ennakkotapaus, joka myöhemmin mahdollistaisi kasvavien kaupunkien laajenemisen ympäröiviin maaseutukuntiin kaikkialla Suomessa. Yhdistys käytti julkisissa kannanotoissaan voimakkaita ilmaisuja, kuten ”Helsingin ryöstöretki” ja ”kleptokratia” eli varkaiden valta. ”Kleptokratian” se asetti vastakkain ”demokratian” kanssa. (Sipoon puolesta ry 2006a; 2006b.)

Sipoon puolesta -yhdistyksen nopeaa julkisuuteen tuloa selittää ainakin osittain se, että yhdistys oli toiminut Sipoossa jo usean vuoden ajan. Se oli jäsenmäärältään Sipoon toiseksi suurin yhdistys heti urheiluseurojen kattojärjestön jälkeen. Yhdistyksen toiminnassa pyrittiin järjestelmällisesti mahdollistamaan sopivia rooleja ja osallistumisen tapoja elämäntilanteiltaan ja valmiuksiltaan erilaisille kansalaisille (Haastateltava 5). ”Niin moni ihminen oli meihin yhteydessä ja kysyi, mitä voisi tehdä ja kuinka voisi vaikuttaa... Moni tuntee voimattomuutta.. mitä yksin voisi tehdä valtakoneistoa vastaan? Ja sen takia tämäntyyppisen organisaation tai yhdistyksen olemassaolo.. on aivan elintärkeää.” (Mt.)

Kulissien takainen vaikuttaminen

Laajan julkisuutta tavoittelevan toiminnan rinnalla yhdistys toteutti ei-julkisia vaikuttamispyrkimyksiä. Eräs haastateltava perusteli ratkaisua ainoana keino-

na saada Sipoon puolesta liikkeellä olevien kansalaisten ajamalle asialle ”edes jonkinmoinen mahdollisuus” (Haastateltava 5). ”Lähtökohtahan oli meidän kannalta aika huono. Näytti siltä, että tämä asia jyrätään läpi.” (Mt.) Toinen haastateltava arvioi, että ilman kulissien takana tehtyä työtä ei mitään olisi ollut saavutettavissa (Haastateltava 3).

Tätä tutkimusta varten tehdyt haastattelut toivat esiin tietoa, jonka mukaan myös monet Sipoon puolesta -yhdistyksestä irrallaan toimivat yksityishenkilöt aloittivat rajakiistan aktualisoiduttua vaikuttamistyön, jota he eivät tuoneet julkisuuteen. Haastattelujen mukaan ei-julkisen toiminta perustui molemmissa tapauksissa kansalaisilla olevien suhdeverkostojen hyödyntämiseen ja uusien kontaktien määrätietoiseen tavoittelemiseen. Toiminnan avulla pyrittiin yhtäältä hankkimaan tietoja tapahtumasarjan etenemisen ennakoimiseksi ja toisaalta vaikuttamaan Helsingin hankkeen kaatamiseksi. Jokainen haastateltu kertoi tärkeimmäksi rajakiistaa koskevaksi tietolähteekseen suhdeverkostojen kautta saavutetun tiedon.

Julkison muodostuminen

Julkison tunnusmerkkeinä mainittiin artikkelin johdannossa kolme kriteeriä. Julkison todettiin tarkoittavan ensinnäkin julkisuuteen suuntautuvaa, poliittisessa prosessissa tunnistettua asemaa tavoittelevaa toimintaa, joka, toiseksi, muodostuu kiistaa aiheuttavan asiakysymyksen tai ongelmalliseksi havaitun tilanteen motivoimana. Kolmanneksi, julkiso on viestinnällinen ilmiö ja se muodostuu ja voidaan havaita julkisessa keskustelussa erottuvana vuoro-vaikutuksena. Ihanteellinen julkison keskustelu on johdannon esiteltyjen käsitysten mukaan muun muassa vastavuoroisiin suhteisiin asettumista, tuntemisen ja myönteelämisen kykyä, harkintaa, kriittisyyttä, yliyksilöllisyyttä ja kollektiivisen mielipiteen tavoittelua.

Diskursiivinen julkiso kokoontuu

Edellä kuvatun kansalaisryhmän julkisuudessa näkyvillä oleva toiminta on osa julkison muodostumista rajakiistan alkuvaiheessa. Se on samalla toi-

mintaa, jossa on piirteitä julkisena toimimisesta poikkeavasta kollektiivisesta toiminnasta. Artikkelin johdannossa esiteltyyn käsitehistoriallisen erittelyn mukaan yhdistyksen voisi todeta toimineen sekä joukkona että julkisena. Joukkona toimimisen piirteitä ovat yhdistyksen jo aiemmin vakiintunut väljä ryhmätietoisuus, yhteishengen nostattaminen ja asetun tavoitteen strateginen edistäminen julkista ja ei-julkista toimintaa yhteen sovittamalla (ks. Blumer 1999). Vastaavaa toiminnan muotoa edustivat monet muutkin rajakiistan julkisuudessa esillä olleet. Helsingin ja Sipoon välisessä kiistassa muodostuvan julkison hahmottamisen kannalta on olennaista havaita, että rajakiistan julkisuudessa tapahtuu välittömästi myös toisella tavalla toteutuva poliittista vaikutusvaltaa tavoitteleva kokoontuminen. Kyse on kansalaisista, jotka liittymättä mihinkään ryhmään, kokoontumatta mihinkään paikkaan tai ilmaisematta keskuudessaan mitään erityistä yhteishenkeä asettavat käsityksensä kiistanalaisen asian käsittelemisestä tai ratkaisemisesta julkisuuteen eli kollektiivisesti nähtäväksi ja arvioitavaksi. Tällaisesta kokoontumisesta puhutaan julkiso-käsitteen yhteydessä julkison diskursiivisena muodostumisena (esim. Ridell 2010).

Diskursiivisen julkison muodostuminen tapahtuu Helsingin ja Sipoon rajakiistan alkuvaiheen aineistossa hyvin klassisella tavalla käsitehistoriallista käsitystä seuraillen (ks. esim. Honneth 2007, 229–232; Kunelius 2007, 15–19; Malmberg 2012, 16–20; Pietilä 2006, 246–264; Ridell 2010, 9–19). Kiistaa aiheuttava asiakyseminen motivoi sanomalehtien julkisuustilaan itsenäisesti toimivia toimijoita, jotka haluavat vaikuttaa rajakiistan saamaan ratkaisuun. He omaksuvat yleisemmän kuin vain itseään tai lähimpänä olevaa etuaan koskevan näkökulman ja puhuvat arastelematta myös päättäjiin päin. Uutisjuttujen haastateltavina ja sanomalehtien mielipidesivuille kirjoittavina astuu kaikkien aineiston kolmen sanomalehden palstoille kansalaisia, jotka toimivat kuin neuvonantajien roolissa. He tarkastelevat rajakiistan tilannetta käsitteellisellä tasolla tai rajakiistan välitöntä asetelmaa laajemmasta näkökulmasta. Näin he määrittelevät rajakiistaa sellaisten tekijöiden avulla, joilla on merkitystä niillekin kansalaisille, joita Sipoon mahdollinen aluemenetyks ei millään tavalla koskettaisi. Tällaisina tekijöinä nimettiin esimerkiksi toteutettavaksi valittavan politiikan johdonmu-

kaisuus suhteessa maan muiden kasvukeskusten kuntajakoon, mahdollisuus hillitä asuntojen hintojen nousua Helsingin seudulla, Suomen väestökehitys ja ennakoitu maassamuutto, laki ja sen tulkitseminen, kansalaisten oikeus vaikuttaa itseään koskevassa asiassa, kuntien itsehallinto ja koko kuntakenttää koskeva ennakkotapaus.

Erityisesti Hufvudstadsbladetissa käytettyyn sanastoon nousee diskursiivisen julkison muodostumisen yhteydessä *suuri yleisö* (*den stora allmänheten*). Käsitteellisestä näkökulmasta tämä on sanomalehtiaineiston kiinnostavimpia piirteitä. Julkiso-käsitettä linjattaessa on Suomessa nimittäin toistettu sellaista englannin *public*-termin monista käyttötavoista (Price 1992) tehtyä erittelyä, jossa suuri yleisö (*general public*) viittaa yhteiskunnallisesti vähiten valppaaseen ja osallistuvaan osaan väestöä (Pietilä 2010a, 219–222). Hufvudstadsbladetissa termiä suuri yleisö käytetään kuitenkin aivan toisenlaisessa merkityksessä. Toimijat, jotka viittaavat ”suuren yleisön” olemassaoloon, eivät osoita viittaavansa yhden-tekevänä vaan päinvastoin arvostelukykyisenä ja arvostusta ansaitsevana pitämäänsä kollektiiviin. Tämä ”suuri yleisö” vartioi Hufvudstadsbladetin julkaisemissa yleisönosastoteksteissä käsityksiä esimerkiksi kuntien itsehallinnosta, demokratiasta, oikeudenmukaisuudesta ja kohtuudesta. Näitä käsityksiä yleisönosastokirjoittajat odottavat päättäjien kunnioittavan, mutta niin eivät ole Helsingin menettelytapoja tukevat päättäjät heidän mielestään tehneet.

Diskursiivisen julkison muodostumisessa näyttää toteutuvan sekä analyyttisiä ja sosiaalisia prosesseja, joiden samanaikaisuutta John Gastil (2008, esim. 8–10, 20, 52) pitää deliberaation edellytyksenä. Analyyttisistä prosesseista on kysymys esimerkiksi silloin, kun julkisossa puhuva punnitsee tilannetta Helsingin seudun väestönkasvua ennakoivien tietojen, osapuolina olevien kuntien poliittisten voimasuhteiden ja kunnallispoliittisen historian tai kuntajakolain valossa. Analyyttisistä prosesseista on kyse myös silloin, kun esillä oleva toimija arvioi Helsingin hankkeesta esitettyjä puoltavia ja vastustavia argumentteja. Aineistojen tunnusomaisimpia piirteitä on kollektiivisten näkökulmien ja merkitysten julkisuudessa tapahtuva runsas nimeäminen, joiden kautta julkison voi arvioida käyvän läpi paitsi asiasisältöjä, myös konfliktissa esillä olevia arvoja. Samaan aikaan dis-

kursiivinen julkiso toteuttaa sosiaalisia prosesseja ilmaistessaan ja tarkastellessaan rajakiistaa paitsi konfliktin koskettamalla alueella elävien sanoin ja tuntemuksin, myös laajempien väestönsien ja kaikkia suomalaisia koskevista näkökulmista. Väestöä kokonaisuudessaan koskee esimerkiksi laki, jonka toteutumisesta monet julkiseen keskusteluun osallistuvat ovat rajakiistan tapahtumasarjassa huolestuneita.

Seuraava esimerkki havainnollistaa pääministeri Matti Vanhasen julkisten kannanottojen kautta niitä toisiinsa limittyviä analyttisiä ja sosiaalisia prosesseja, joita diskursiivinen julkiso sanomalehtiaineistossa käy. Helsingin kaupunginjohton ja sen tueksi asettuvien ministerien nimeämä keskeinen perustelu Helsingin laajenemiselle on kohtuuhintaisten asuntojen, erityisesti kohtuuhintaisten pientä omakotitalojen rakentaminen (esim. Helsingin kaupunginvaltuusto 2006b; HBL 22.6.2006; HS 22.6.2006). Pääministeri perustelee myönteistä suhtautumistaan Helsingin hankkeeseen sanoen, että asumisen hintataso muodostaa esteen pääkaupunkiseudun talouskasvulle ja työllisyyden kasvulle. ”Tavallisen ihmisen pitää pystyä palkallaan asumaan”, toteaa Vanhanen (SS uutinen 20.7.2006) ja huomauttaa, että Helsingin seudun kuntien asuntotuotanto on täysin riittämättömällä tasolla. Vanhanen tavoittelee seudulle tuhansien uusien tonttien tarjontaa, mikä hänen mukaansa laskisi tonttien ja omistus-asuntojen hintoja. Asuntojen kysynnän väheneminen voisi puolestaan alentaa vuokra-asumisen hintaa. (Vanhanen, HBL mielipide 18.7.2006; SS haastattelu 29.6.2006; SS uutinen 20.7.2006.) ”Nykytilanne, jossa sadat perheet anovat muutamia kymmeniä tontteja, on kestämatön. Syy ei ole markkinoiden vaan politiikan.” (Vanhanen, HBL mielipide 18.7.2006.)

Julkiso ryhtyy sanomalehtien sivuilla arvioimaan asumisen hinnan alentamiseen liittyvää perustelua. Esiin nostetaan huomioita, joiden mukaan perustelu ei ole Helsingin Sipoon haluaman alueen kohdalla erityisen vakuuttava (esim. SS pääkirjoitus 29.6.2006). Helsingin tavoittelemalla alueella sijaitsevat Sipoon hyvätuloisimmat asuinalueet ja siellä on kulttuurihistoriallisia ja Natura-luokituksia sekä kansallispuistoksi esitetyn Sipoonkorven metsäaluetta. Käymällä läpi esimerkiksi tällaisia tietoja Helsingin hankkeelle esitetyn perustelun arvioimiseksi

julkiso toteuttaa deliberaation analyttisiä prosesseja.

Samat Vanhasen perusteluja esittelevät aineistonkohdat toimivat esimerkkinä julkisossa tapahtuvista deliberaation analyttisistä prosesseista myös toisesta näkökulmasta. Asumisen hinnan alentamiseen liittyvän perustelun kautta pitää pääministeri Vanhasen keskustelussa esillä sellaista sosiaalista näkökulmaa, jolla oli rajakiistan julkisuudessa muutoin vain pieni osa. Vanhanen (SS uutinen 20.7.2006) viittaa ihmisiin, joiden työstään saama palkka ei enää riitä Helsingin seudun asuinkustannuksista selviytymiseen, ja perheisiin, jotka odottavat kuntien tonttijoissa vuosikautia mahdollisuutta oman kodin rakentamiseen (Vanhanen, HBL mielipide 18.7.2006). Näiden ihmisten aseman ja elämäntilanteiden tekeminen julkisesti näkyviksi on tärkeää siitäkin huolimatta, että kyseisiä ongelmia ei ehkä kyettäisi ratkaisemaan vauraaseen ja arvokkaita kulttuuri- ja luontokohteita sisältävään Lounais-Sipoon rakentamalla. Vanhanen ei argumentoi demokratian käsitteellä, mutta hän tuo julkisen keskustelun kokonaisuuteen sosiaalisesti sensitiivisemmän käsityksen demokratiasta ja tasa-arvosta kuin oli Sipoon noussut institutionaalisen poliittisen prosessin juridisiin tasa-arvonäkökulmiin vetoaminen. Vanhasen julkiset kannanotot voi sijoittaa deliberaation analyttisten prosessien arvoja punnitsevaan osaan (ks. Gastil 2008, esim. 8–10, 20, 52).

Pääministeri Vanhanen liittyy kannanottojensa yhteydessä myös julkisossa tapahtuviin deliberaation sosiaaliin prosesseihin. Hän osoittaa nimittäin tunnistavansa Sipoon puolesta liikkeellä olevien kansalaisten tekemiä merkityksenantoja. Vanhanen vakuuttaa, että kuntajakolain perusteet tutkitaan avoimesti ja julkisessa prosessissa (Vanhanen, SS haastattelu 29.6.2006). Hän lupaa tasapuolisen ja oikeudenmukaisen kohtelun kaikille osapuolille. ”Ei voi olla niin, että Sipoon jaisi liitosalueelle tehtyjen investointien velat ja Helsinki saisi uusien veronmaksajien tulot. Kaikkia kuntia, joita liitos koskee, on kohdeltava tasapuolisesti.” (Vanhanen, HS uutinen 15.7.2005.) Vanhanen näyttää vastaavan myös kansalaisten esittämiin kohtuullisuuden vaatimuksiin. Vastoin Helsingin kaupunginjohton näkemystä hän nimittäin linjaa, että Helsinkiin liitettävät alueet tulee rajata pelkkään asuntorakentamiseen soveltuvaan maahan (mt.).

Artikkelissa on toistaiseksi tuotu esiin, että Helsingin ja Sipoon rajakiistan alkutilanteessa oli tekijöitä, joiden ei voi arvioida vahvistaneen edellytyksiä julkisen keskustelun muodostumiselle. Tällaisia tekijöitä ovat ennen kaikkea sekä poliitikkojen että kansalaisten keskuudessa tehdyt valinnat hakea vaikutusmahdollisuuksia ei-julkisen toiminnan kautta. Julkison muodostuminen kuitenkin tapahtui. Muiden muassa pääministeri Vanhanen liittyi diskursiivisesti muodostuneen julkisen keskusteluun ja antoi oman panoksensa sekä julkison analyttisiin että sosiaalisiin prosesseihin.

Artikkelissa tarkastellaan seuraavaksi, millainen julkiso rajakiistan julkisuudessa muodostui, kun näkökulmaksi otetaan julkinen keskustelu vastavuoroisiin viestintäsuhteisiin asettumisen näkökulmasta.⁶

Keskustelusuhteeseen asettumisen esteitä ja edellytyksiä

Sanomalehdissä esiintyy rajakiistan alkuvaiheessa voimakasta kritiikkiä kiistan molempien osapuolien, Helsingin kaupungin ja Sipoon kunnan, päättäjiä kohtaan. Helsingin aikeita vastustavat esittävät Helsingin kaupunginjohton itsevaltaisesti toimivana vallankäyttäjänä. Heidän menettelytapansa ”mauton ja aggressiivinen hyökkäys yhteistyökumppania vastaan” (Liljeström, HS uutinen 21.6.2006). Helsingin Sipoon-suunnitelman luonnehditaan kertovan ”monumentaalisesta ylimielisyydestä ja piittaamattomuudesta sen kohteeksi joutuvia ihmisiä kohtaan” (Lindqvist, HS mielipide 23.7.2006).

Helsingin aikeita kannattavat esittävät puolestaan Sipoon kunnanjohton yhteistyökyyttömänä ja ymmärtämättömänä, ei-toivottuja valintoja tekevänä kumppanina. Sipoo on ollut ”jääräpäinen” (Ilaskivi, HS mielipide 18.7.2006) ja ”koteloituu omiin oloihinsa ympäröivästä maailmasta välittämättä” (HS pääkirjoitus 22.6.2006). Kunta on ollut ”täydellinen tulppa pääkaupungin itäsuunnan kehittymiselle” (Niemi, HS toimituksellinen kommentti 22.6.2006) eikä kunnanjohto ”vieläkään ymmärrä, mistä on kysymys” (Huhtanen, HS toimituksellinen kommentti 26.7.2006).

Kielteisiin luonnehdintoihin sisältyy kaikissa tässä mainituissa esimerkeissä väite siitä, miten luon-

nehdinnan kohteena oleva osapuoli on menetellyt tilanteen muita toimijoita kohtaan. Helsinki on kohdellut sipoolaisia ylimieliseksi ja alistavaksi tulkittavalla tavalla. Sipoo on puolestaan välttänyt yhteistyötä Helsingin tulkinnan mukaan epätarkoituksenmukaisella tavalla. Helsingin Sanomien toimitus nostaa eksplisiittisesti esiin Helsingin ja Sipoon välisen vähäisen yhteistyön ja kanssakäymisen (esim. Niemi, HS toimituksellinen kommentti 22.6.2006). Sipoon Sanomissa aihe näkyy kunnan sisäisenä jännitteenä. Keskustan, kokoomuksen ja sosialidemokraattien sipoolaiset kunnallispoliitikot syyttävät suurinta puoluetta eli ruotsalaista kansanpuoluetta kyyttömyydestä hoitaa suhteita ja neuvotella Helsinkiin päin.

Helsinkiä voimakkaasti torjuva kielenkäyttö

Aineistoissa on näyttävästi esillä kaksi tilanteenmäärittelyä, joiden yhteydessä julkison sisältämä ihanne vapaaehtoisesta vastavuoroisiin viestintäsuhteisiin asettumisesta näyttäytyy erittäin etäiseltä ihanteelta. Nämä tilanteenmäärittelyt ovat Helsingin esittämän alueliitoksen mieltäminen yhtäältä varastamisena tai ryöstönä ja toisaalta sotana. Tällaisia luonnehdintoja suosivat toimijat rakentavat julkisuuteen asetelman, jossa osapuolten välillä vallitsee jyrkkä eronteko. Esimerkiksi Helsingin toistuva nimittäminen rosvoksi ja varkaaksi ja puhe ryöstöstä, ryöstöretkestä ja kleptokratiasta, asemoi Helsingin perinpohjaisesti vieraaksi ja ei-tervetulleeksi, toimintatavoiltaan rikolliseksi toimijaksi.

Yksiselitteinen ajatus vihollisuudesta sisältyy toiseen maailmansotaan kiinnittyvään tilanteenmäärittelyyn. Helsingin kaupunginjohton ja joidenkin ministereiden toimia yhdistetään 1930- ja 1940-luvun diktatuuristen hallitusten käytäntöihin, salaisiin sopimuksiin ja rajojen uudelleenpiirtämisiin. Suomen kohtalo toisessa maailmansodassa on metaforisesti voimallisesti läsnä ja Helsingin Sipoolta haluat alueet rinnastetaan sodan lopputuloksena tapahtuneisiin alueluovutuksiin. Käytössä on runsaasti sotaan liittyviä sanoja, kuten hyökkäys, vastahyökkäys, taistelu, puolustus, torjunta, vihollinen, miehittäminen, luovutettavat alueet ja suurvallan suoja-alue. Sotahistoriaan nojaaminen saa heti tuoreeltaan osakseen myös kritiikkiä ja sitä pidetään ”alakoulun

retoriikan siivittämänä tunnemyrskynä” (Huhtanen, HS toimituksellinen kommentti 26.7.2006).

Varastaminen ja sota merkityksenantoina

Miksi osa rajakiistan toimijoista otti käyttöön niin kielteisen kielenkäytön? Situational analysis -menetelmää (Clarke 2003; 2005) käyttämällä saatiin aineistoista esiin joitakin selvittäviä tekijöitä. Merkityksenantojen tilanneyhteyksien tarkastelu osoitti, että useiden aineistoissa esiintyvien toimijoiden mielestä rajakiistan kokonaistilanteen keskeisimpiä tekijöitä oli raha. Esimerkiksi Sipoon puolesta -yhdistys, monet Sipoon kunnan johtohenkilöistä ja Sipoon Sanomien toimittajista esittävät, että Helsingin todellinen motiivi Sipooseen laajenemiselle on taloudellinen. Helsinki omisti liitosalueella maata, jonka myynnistä kaupunki saisi itse toteuttamansa kaavoituksen jälkeen huomattavan summan rahaa, arviolta ”vähintään miljardi euroa” (SS pääkirjoitus 13.7.2006). Sipoon kunta menettäisi alueliitoksessa neljänneksen verotuloistaan, minkä ennakoitiin johdettavan kuntaan jäävien asukkaiden verotuksen selvään kiristymiseen ja kunnan vaikeutuvan taloudellisen tilan myötä todennäköisesti myös työpaikkojen vähentämiseen (SS uutinen 29.6.2006). Liitosalueen yksityiset maanomistajat pelkäsivät menettävänsä päätösvallan maaomaisuuteensa, ja mikäli Helsinki toteuttaisi Sipoossa pelättyjä raakamaan hinnalla tehtäviä pakkolunastuksia, olisi maanomistajien menetyks myös rahassa mitattavissa (Haastateltava 6).

Osa toimijoista siis tarkasteli Helsingin esittämää kuntajaon muutosta suurten rahasummien uudelleen ohjautumisen näkökulmasta. Puhe varkaudesta ja ryöstöstä ei siten näyttäydä vain Helsinkiä kielteisesti leimaamaan pyrkivänä kielikuvana, vaan sillä on konkreettinen perusta monien toimijoiden kokonaistilanteesta tekemässä tulkinnaissa.

Myöskään toiseen maailmansotaan nojavan puhumisen tavan merkitystä ei ole syytä sivuuttaa merkityksettömänä. Sen kautta on Helsingin ja Sipoon rajakysymyksen julkisuudessa nimittäin esillä Suomen historiasta tuttu esimerkki uhatuksi tulemisen kokemuksesta, ulkopuolisen tahon saneluratkaisujen kohteeksi joutumisesta ja epäoikeudenmukaisiksi mielletyistä aluemenetyksistä. Tästä näkökulmasta voisi sotarinnastusten käyttö olla yritys ilmaista suo-

malaisessa kulttuurissa hyvin tunnistetun vertailukohdan kautta, että Helsingin valitsemalla toimintatavalla ei ole oikeutetuksi tulemisen edellytyksiä. Joka tapauksessa syntyy rajoista, rajojen siirtämisestä, suuresta ja vahvasta naapurista, aluemenetyksistä ja uuden rajan taakse jäävistä maista ja rakennuksista puhuttaessa terminologinen rinnastuma talvi- ja jatkosotaan jopa rajakiistaan liittyviä käytännöllisiä tai hallinnollisia näkökulmia käsittelevissä asiateksteissä.

Varastaminen ja sota ovat esimerkkejä asiayhteyksistä, joissa kysymys Helsingin itälaajenemisesta kohtasi välittömässä tilanneyhteydessä yllättävää, mutta tapahtumien keskellä elävien ja niihin vaikuttamaan pyrkivien keskuudessa uskottavuutta omaavaa merkityksenantoa. Monet sipoolaiset kokivat Helsingin käyttämät menettelytavat loukkaaviksi henkilökohtaisella tasolla ja pitivät tapahtumasarjaa omaa elämäänsä kohdanneena vastoinikäymisenä ja tappiona. Tällaisesta kokemuksesta kertovat esimerkiksi joidenkin tutkimukseen haastateltujen maininnat ”itkusta”, ”tuskasta” (Haastateltava 2), ”syvästä haavasta” ja ”kivusta” (Haastateltava 6).

Voimakkaasti leimaava kielenkäyttö on julkisokäsitteen sisältämän keskustelun ihanteen vastainen, koska se torjuu osapuolten mahdollisuutta asettua toisiaan kohti kääntyvään keskusteluun. Helsingin kaupunginjohtolta viedään sota- ja varkausretoriikan sisällä kaikki mahdollisuudet identifioitua kunnioitusta ansaitsevana osapuolena. Deliberatiivisen poliittisen viestinnän (Gastil 2008) näkökulmasta arvioituna paljastaa yksiselitteisesti torjuva kielenkäyttö heikon kohdan Helsingin ja Sipoon rajakiistan julkisen keskustelun sosiaalisessa prosessissa. Samalla tämä kielenkäyttö tuntuu ainakin osittain kumpuavan sellaisesta loukatuksi tulemisen kokemuksesta, joka Gastilin (mt.) mukaan tulisi kyetä tunnistamaan, kun poliittisia valintoja harkitaan julkisessa prosessissa.

Aineistossa tapahtuvaa ”keskustelun” määrittelyä

Aineistoissa on samaan aikaan eksplisiittistä pohdintaa siitä, millaisiin viestintäsuhteisiin osapuolten tulisi asettua. Esillä on ajatus sellaiseen keskustelusuhteeseen asettumisesta, jossa kaikki osapuolet

saavat sanoa sanottavansa ja heidän mielipiteensä myös otetaan huomioon. ”Keskustelu” erotetaan eksplisiittisesti yhtäältä esimerkiksi ”sanelusta” (esim. Wallin, HS uutinen 22.6.2006) ja toisaalta oman näkökulman ”puolustamisesta” (Huhtanen, HS toimituksellinen kommentti, 26.7.2006). Tavoiteltavana pidetty viestintäsuhde nimetään esimerkiksi ”neuvotteluksi”, jossa kaikkia osapuolia kohdellaan tasaveroisina ja kunnioitusta ansaitsevana toimijoina (esim. Zakowski, HBL mielipide 29.6.2006). Osa aineistossa esiintyvistä toimijoista liittyy keskustelusuhteeseen asettumisen demokratian käsitteeseen ja tasa-arvon periaatteeseen. ”Rohkenen epäillä, ettei ole mahdollista tehdä yksipuolisia alueratkaisuja kuulematta lainkaan toisen osapuolen, tässä tapauksessa Sipoon asukkaiden kantaa. .. Saneluratkaisujen sijaan olisi nyt viisaampaa ryhtyä todellisiin ja demokraattisiin neuvotteluihin.” (Sundqvist, HS mielipide 29.6.2006.)

Näissä aineiston kohdissa viestinnällisen ja menettelytavan valinta näyttyy keskeisenä tekijänä, jolla konfliktin sovittelu joko estyy tai mahdollistuu. Sanomalehtijuttujen haastateltavina ja mielipidesivujen kirjoittajina esiintyy henkilöitä, jotka ehdottavat konkreettisia ja yksityiskohtaisia ehdotuksia kiistan ratkaisemiseksi. Esille nostetaan esimerkiksi ajatus, että Helsinki saisi rakentaa Sipooseen sellaisille alueille, joilla ei sipoolaisten mielestä olisi yhtä suurta symbolista tai maisemallista arvoa kuin Helsingin vaatimalla Lounais-Sipoon alueella. Ehdotetaan myös, että Sipoo saisi itse suunnitella ja rakentaa ne asuinalueet, jotka Helsingin mainitseman perustelun mukaan on asuntojen määrän lisäämiseksi välttämätöntä toteuttaa. Sovittelevia ratkaisuja esittävät henkilöt käyttävät esimerkiksi ilmaisuja ”molemmille osapuolille kohtuullinen ratkaisu” ja ”molempia osapuolia miellyttävällä tavalla” toteutettu ratkaisu (ks. esim. Blässar, HS mielipide 5.7.2006; Borgström, SS haastattelu 27.7.2006).

Valmiutta ratkaisuun osoittaa myös Sipoon kunta, jossa kunnanjohto ryhtyy muuttamaan kunnan linjaa pikavauhtia samalla, kun kunnan johtohenkilöt ovat voimakassanaisen syyttelyn kohteena. Kunnanhallitus tuo julkisuuteen vastaesityksen, jonka lähtökohta on raideliikenteeseen nojaava kaavoitus 40 000 uudelle asukkaalle. Lisäksi Sipoo aloittaa pohdinnan Uudenmaan liittoon liittymisestä. (Esim. HS 28.6.2006; 5.7.2006; SS 29.6.2006.) Sipoossa siis

käynnistyy sellainen suunnanmuutos, jota Helsingin kaupunginjohto on siltä odottanut. Rajakiistan alkuvaiheen aineisto sisältää siis yhtä aikaa sekä jyrkkää leimaamista ja erontekojen rakentamista rajakiistan osapuolten välille että viittauksia kommunikatiivisena tai deliberatiivisena ihanteena (esim. Reunanen 2003, 30–42) tunnetuihin viestinnän ideoihin. Nämä ääripäät esiintyvät aineistossa useita kertoja samassa yhteydessä esimerkiksi siten, että mielipidetekstin kirjoittaja tulee viitanneeksi kumpaankin niistä.

Rajakiistan julkinen keskustelu julkisojen välisinä prosesseina

Edellä tapahtuneen erittelevän aineiston kuvauksen ja erittelyn perusteella näyttäisi Helsingin ja Sipoon rajakiistassa muodostunut julkisuus ikään kuin pirstoutuvan. Julkisuudessa yhtäältä on julkiso ja toisaalta ei. Tällainen tulos tuskin yllättäisi tutkijoita, jotka ovat tutkineet julkista keskustelua voimakkaista kiistoista herättävissä tapahtumasarjoissa.

Tässä tutkimuksessa sovellettu *situational analysis* -menetelmän (Clarke 2003; 2005) käyttäminen ohjaa hahmottamaan myös tutkimuksen tuloksen tilanteen kokonaisuudessa, jossa erilaiset keskenään jännitteiset tekijät ovat suhteissa toisiinsa ja siten myös muodostavat toisiaan. Siksi Helsingin ja Sipoon rajakiistan alkuvaiheen aineistoon otetaan seuraavaksi näkökulma, jonka mukaan rajakiistaa käsittelevässä julkisessa keskustelussa on yhden käsittehistoriaa seurailevan ihannejulkison ja tuosta ihanteesta etäälle jäävän muunlaisen julkisen toiminnan sijasta neljä erilaista julkisoa. Julkisot eivät eriydy toisistaan asiasisällön tai rajakiistaan ottamansa kannan perusteella, vaan julkisuudessa toimimisen tapansa perusteella ja samalla sen roolin perusteella, joka niillä on julkisojen kesken. Nämä julkisot ovat julkista keskustelua tietoisin toimenpitein organisoiva julkiso, käsittehistorian määritelmän mukainen klassinen julkiso, vuorovaikutusta torjuva vastahakoinen julkiso ja deliberatiivisen poliittisen viestinnän ihanteeseen tietoisesti tai tiedostamattaan sitoutuva julkiso. Niitä kutsutaan jatkossa lyhyemmillä nimillä *organisoiva julkiso*, *klassinen julkiso*, *torjuva julkiso* ja *deliberatiivinen julkiso*.

Kaikki neljä julkisoa ovat diskursiivisia julkisoita. Siten niitä ei voi muodostaa esimerkiksi jakamalla

aineistoissa nimiltä mainittuja ihmisiä neljään ryhmään. Monet aineistoissa esiintyvät yksilöt tulivat julkisuudessa toimimisensa tapojen kautta rakentaneeksi useita tässä eriteltyjä julkisoja.

Organisoiva julkiso muodosti julkisuustilan heti, kun suunnitelma Helsingin laajenemisesta kuntajakoa muuttamalla tuli julki vain muutamaa päivää ennen juhannusta. Tämä julkiso muodostui esimerkiksi aineiston sanomalehtien toimittajien tiedonhankinnan ja tiedonjulkistamisen työssä. Organisoivaa julkisoa muodosti yhtä lailla esimerkiksi se Sipoon puolesta -yhdistyksen julkinen toiminta, jossa mielenosoituksia ja vetoimuksia organisoimalla, lehdistötiedotteita julkaisemalla ja erilaisia toimijarooleja monille kansalaisille osoittamalla luotiin kanavia kansalaisten julkisuuteen suuntautuville kannanotoille. Toimimalla välittömästi ja näyttävästi, hankkimalla kulissien takaista tietoa verkostojen kautta ja suunnittelemalla julkista toimintaa ajoittain myös strategisesti onnistui organisoiva julkiso saavuttamaan huomiota sekä Helsingin aikeille että niiden herättämälle vastustukselle hiljaisimpaan kesäloma-aikaan. Näin julkisuudessa tuli näkyväksi kiistaa herättävä ja ristiriitoja sisältävä asiakysymys, jonka käsittelemiseen tuntemaan kiinnostuksen vetämänä *klassinen julkiso* muodostui.

Klassinen julkiso aloitti konfliktin analyttisen käsittelyn osoittaen taitoa integroida rajakiistan asetelmaan suuren määrän asiantietoa, käsitteitä ja periaatteita. Klassinen julkiso tarjosi rajakiistan osapuolille neuvoja ja ehdotti konkreettisia, jopa yksityiskohtaisia ratkaisuja. Klassinen julkiso onnistui viemään keskustelua myös yleisemmälle tasolle kiinnittäessään huomiota niihin rajakiistan piirteisiin, joilla on merkitystä muidenkin kuin sipoolaisien ja helsinkiläisten silmissä. Se oleti käymälleen keskustelulle ”suuren yleisön” ja osoitti lojaalisuutta ja arvostusta tuota ”yleisöä” kohtaan.

Torjuvaan julkisoon kuuluu se osa rajakiistan julkisesta toiminnasta, jota luonnehti haluttomuus asettua vuorovaikutussuhteeseen eri mieltä olevien kanssa ja heidän esittämiensä näkökulmien vähätely tai yksiselitteinen torjuminen. Tätä julkisoa muodostettiin sekä Helsinkiä että Sipoota puolustaneiden toiminnassa. Jos torjuvaksi julkisoksi kutsuttu toiminnallisuus ilmeni irrallisena rajakiistan muusta julkisesta toiminnasta, sitä tuskin voitaisiin kutsua julkisoksi. Julkisessa keskustelussa muodos-

tuvasta vuorovaikutuksen kokonaisuudesta ei torjuva julkisoa kuitenkaan voida irrottaa eikä jättää huomiotta. Torjuva julkiso teki keskustelussa epäsuorasti näkyväksi, miten loukkaavana osa tapahtumasarjan keskellä elävistä koki Helsingin kaupunginjohtajan valitseman menettelytavan, ja miten jyrkkää ja ehdotonta vastarintaa Helsingin suunnitelma joissakin ihmisissä herätti.

Deliberatiivinen julkiso ilmeni rajakiistan julkisessa keskustelussa eksplisiittisenä julkisesti tapahtuvana pohdintana siitä, mitä keskustelu tarkoittaa ja minkälaisin menettelytavoilin poliittiset valinnat voidaan oikeuttaa. Deliberatiivinen julkiso liitti käsityksensä keskustelusta demokratian käsitteeseen ja viittasi joko tietoisesti tai tiedostamattaan deliberatiivisen demokratian mukaisiin julkisen harkinnan ihanteisiin. Deliberatiivinen julkiso ilmaisi kritiikkiä paitsi päättäjien valitsemaa keskustelemattomuutta, myös sitä kärjekästä kielenkäyttöä kohtaan, jota osa päättäjistä ja kansalaisista harjoitti julkisuudessa. Deliberatiivinen julkiso otti kantaa maltillisen, mutta kaikille osapuolille kunnioitusta osoittavan aiheenkäsittelyn puolesta. Näin deliberatiivinen julkiso samalla toteutti rajakiistaa koskevassa julkisessa keskustelussa viestinnällisen itsesäätelyn tehtävää.

Julkisoiden muodostuminen ja julkisoiden dynamiikka deliberatiivisen prosessin kuvauksena

Artikkelin johdannossa esitettiin ajatus, että vaikeasti saavutettavana ideaalina pidetyn deliberatiivisen julkisen keskustelun kulkua saattaisi olla mahdollista havainnollistaa erittelemällä, miten julkiso erilaisissa empiirisissä tapahtumasarjoissa muodostuu. Näin voitaisiin tehdä samalla näkyväksi, millaisia deliberaatiota läheneviä prosesseja todellisuudessa tapahtuu poliittisia kiistakysymyksiä käsittelevissä julkisissa keskusteluissa.

Tutkimuksen tuloksena on tässä artikkelissa esitetty, että Helsingin ja Sipoon rajakiistan alkuvaiheen julkisen keskustelun muodostui neljän toisiinsa nähden erilaisen julkison vastavuoroisessa prosessissa. Jokainen eritelty julkiso tuotti rajakiistan alkuvaiheen julkisuuteen tietoa, joka voidaan arvioida olennaiseksi deliberatiivisen poliittisen prosessin kannalta.

Organisoiva julkiso teki oman julkisuustilansa

kautta kansalaisille näkyväksi, millä tavalla muutamat poliittiset päättäjät olivat keskenään valmistelleet Helsingin seudun kuntajaon muuttamista ja mikä heidän suunnitelmansa oli. *Klassinen julkiso* toi julkisuuteen merkittävän määrän analyttisesti arvioiden arvokasta ainesta: historiallista perspektiiviä, käsitteitä ja ihanteita, konkreettisia neuvoja ja yksityiskohtaisia ratkaisuehdotuksia. Klassinen julkiso nosti julkisuuteen Helsingin ja Sipoon konfliktia yleisemmän tason ja piti kiistan keskellä silmällä yleistä etua. Näin se laajensi keskustelun koskettamaan niitäkin, joita kyseessä olevien kahden kunnan kiista ei koskettanut. Myös *torjuva julkiso* toi julkiseen keskusteluun olennaista tietoa, mutta tuo tieto paljastuu vasta kokonaistilanteessa viipymisen jälkeen. Torjuvan julkison viestinnällinen toiminnallisuus toi julkiseen keskusteluun epäsuoraa tietoa siitä, että Helsingin valitsema menettelytapa ei ollut saavuttamassa oikeutusta niiden ihmisten keskuudessa, joihin pääkaupungin hanke kohdistui. On kuitenkin kysyttävä, olisiko tämä poliittisen deliberaation kannalta sinänsä erittäin olennainen asia (ks. esim. Held 2006, 252–253) voitu ilmaista julkisuudessa jollakin toisella tavalla kuin torjuva julkiso rajakiistassa teki. Vastakkainasettelujen ilmapiirissä *deliberatiivinen julkiso* toi julkiseen keskusteluun tiedon, jonka mukaan ratkaisuun pääsy oli mahdollinen. Se edellytti osapuolilta toistensa kunnioittamisesta ja vaati poliittisia päättäjiä siirtymään saneluratkaisuista keskusteluun.

Organisoiva julkiso ja klassinen julkiso antoivat siten panoksen etenkin deliberaation analyttisiin prosesseihin (ks. Gastil 2008). Torjuvan julkison ja deliberatiivisen julkison panos oli erityisesti deliberaation sosiaalisissa prosesseissa (mt.). Artikkelissa omaksuttu näkemys julkisesta keskustelusta julkisojen keskusteluna merkitsee tässä yhteydessä sitä, että analyttiset ja sosiaaliset prosessit eivät ole julkisessa keskustelussa ainoastaan yksilöiden tai ryhmien välisiä, vaan toteutuvat myös julkisojen välillä. Esimerkiksi tietyn poliittisen valinnan oikeutuksen koetteleminen voisi siis toteutua paitsi yksilöiden ja ryhmien välisesti tapahtuvassa eksplisiittisissä puhe-tilanteissa, myös diskursiivisesti hahmottuvissa julkisojen välisissä prosesseissa.

Neljän erilaisen julkison panos julkiseen keskusteluun johtaa kokonaisuutena seuraavan linjauksen hahmottumiseen. Sitä voitaisiin pitää konfliktin ratkaisuesityksenä, joka muodostui julkisojen keskus-

telussa nopeasti, jo rajakiistan prosessin ensimmäisten viikkojen aikana.

- Kuntien rajat ylittävä suunnittelu Helsingin seudulla on tärkeää.

- Sipoon on suostuttava pääkaupunkiseudun kokonaisuunnittelun osaksi.

- Helsingin valitsema menettelytapa Sipoota kohtaan ei ole hyväksyttävä.

- Sipoossa on paljon valmiutta toteuttaa Helsingin näkemyksiä huomioivaa kaavoitusta ja rakentamista, mutta yhteistyön ehtona on, että sipoolaisia kohdellaan tasa-arvoisina ja kunnioitusta ansaitsevina osapuolina ja heidän näkemyksiään kuunnellaan ja huomioidaan.

Julkison muodostumisen ja julkisojen keskinäisen dynamiikan tutkiminen Helsingin ja Sipoon rajakiistassa on näin tehnyt näkyväksi, että repivältä vaikuttavan konfliktin keskellä toteutui julkisessa keskustelussa deliberaatiota läheneviä prosesseja. Se ei ole rajakiistan lähtökohtana ollut tilannetta vasten tarkasteltuna mikään aivan vähäpätöinen saavutus niiltä toimittajilta, kansalaisilta ja poliitikoilta, jotka rajakiistan alkuvaiheessa päättivät liittyä julkiseen keskusteluun.

Tutkimustulokset saatiin yhdistämällä diskursiivinen julkisokäsitys tutkimustilanteen mikrotasojen ja toimijoiden välisiä toisiinsa suhteutumisia huomioivaan tarkasteluun. Vastaavaa tutkimusotetta ei ole käytetty julkisen keskustelun tutkimuksessa Suomessa. Vastaus artikkelin johdannossa esitettyyn kysymykseen, voisiko poliittisen deliberaation toteutumista hahmottaa ja tutkia julkison muodostumista tutkimalla, on tämän tutkimuksen perusteella kyllä. Julkiso-käsitettä kannattaa käyttää ja kehittää, jotta julkisessa keskustelussa toteutuvia deliberaatiota läheneviä ja poliittisesti merkittäviä viestintäprosesseja voidaan tunnistaa ja analysoida.

Julkiso-käsitettä totuneimmin käyttävät joukkoviestinnän tutkijat tarvitsevat kuitenkin muiden alojen tutkijoiden kumppanuutta. Vuorovaikutuksen luonteesta tulisi saavuttaa julkiso-käsitteen yhteydessä nykyistä laaja-alaisempi ja analyttisesti erittelevämpi ymmärrys. Toiseksi julkisoja tutkittaessa tulisi kyetä nimeämään vuorovaikutusprosessien poliittiset ulottuvuudet. Siten esimerkiksi nyt päättyvän artikkelin tavoittamattomiin jäävä kysymys vallasta voitaisiin sisällyttää deliberaation viestintäprosessien tutkimukseen.

LÄHTEET

- Berndtson, Erkki. 1992. *Politiikka tieteenä: johdatus valtio-opilliseen ajatteluun*. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Blumer, Herbert. 1999 [1946]. Joukko, massa ja julkiso. *Tiedotustutkimus* 22: 3, 14–26.
- Clarke, Adele E. 2003. Situational analyses: grounded theory mapping after the postmodern turn. *Symbolic Interaction* 26: 4, 553–576.
- Clarke, Adele E. 2005. *Situational analysis: grounded theory after the postmodern turn*. Thousand Oaks: Sage.
- Fishkin, James S. ja Laslett, Peter. 2003. Introduction. Teoksessa James S. Fishkin ja Peter Laslett (eds.), *Debating deliberative democracy*. Oxford: Blackwell, 1–6.
- Gastil, John. 2008. *Political communication and deliberation*. Thousand Oaks: Sage.
- Gastil, John ja Keith, William A. 2005. A nation that (sometimes) likes to talk: a brief history of public deliberation in the United States. Teoksessa John Gastil ja Peter Levine (eds.), *The deliberative democracy handbook: strategies for effective civic engagement in the twenty-first century*. San Francisco: Jossey-Bass, 3–19.
- Gutmann, Amy ja Thompson, Dennis. 2004. *Why deliberative democracy?* Princeton: Princeton University Press.
- Held, David. 2006. *Models of democracy*. Stanford: Stanford University Press.
- Helsingin kaupunginhallitus. 2006. *Pöytäkirja 21.6.2006*.
- Helsingin kaupunginvaltuusto. 2006a. *Lisälista 13b. 21.6.2006*.
- Helsingin kaupunginvaltuusto. 2006b. *Keskustelupöytäkirja 21.6.2006*.
- Holstein, James A. ja Gubrium, Jaber F. 2003. Active interviewing. Teoksessa Jaber F. Gubrium ja James A. Holstein (eds.), *Postmodern interviewing*. Thousand Oaks: Sage, 67–80.
- Honneth, Axel. 2007. *Disrespect: the normative foundations of critical theory*. Cambridge: Polity.
- Kunelius, Risto. 2007. Julkisojen ongelmat. Johdannoksi kirjan *The Public and Its Problems* suomennokseen. Teoksessa John Dewey, *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*. Tampere: Vastapaino, 11–32.
- Malmberg, Tarmo. 2012. Yleinen mielipide, viestintä ja kansanvalta: liberaalista deliberatiiviseen demokratiaan. Teoksessa Kari Karppinen ja Janne Matikainen (toim.), *Julkisuus ja demokratia*. Tampere: Vastapaino, 15–36.
- Park, Robert E. 2010 [1904]. Joukko ja julkiso. Teoksessa Veikko Pietilä ja julkisuuspiiri (toim.), *Julkisot, yleisöt ja media. Suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampere: Tampere University Press, 77–94.
- Pietilä, Kauko. 2008. Pro yleisö. *Tiedotustutkimus* 31: 1, 38–52.
- Pietilä, Veikko. 1999. Julkiso ja yleisö. *Tiedotustutkimus* 22: 3, 4–13.
- Pietilä, Veikko. 2001. Yleisönsasto ja internet keskusteluareenoina. *Tiedotustutkimus* 24: 2, 18–33.
- Pietilä, Veikko. 2002a. Verkkokeskusteluareenat – deliberatiivista julkisuuttako? *Politiikka* 44: 4, 343–354.
- Pietilä, Veikko. 2002b. Siltaosotaa Tampereella. *Julkinen keskustelu Koskenniskan siltahankkeesta. Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 30: 2, 136–153.
- Pietilä, Veikko. 2006. ”Matti Matalaisen” julkea ehdotus ja vähän muutakin. *Tiedotustutkimus* 29: 4, 41–57.
- Pietilä, Veikko 2010a. The public rakennelmana yleisöä koskevisa puhutavoissa. Teoksessa Veikko Pietilä ja julkisuuspiiri (toim.), *Julkisot, yleisöt ja media: suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampere: Tampere University Press, 217–242.
- Pietilä, Veikko. 2010b [2001]. Pohdintoja julkisesta keskustelusta joukkoviestimissä. Teoksessa Veikko Pietilä ja julkisuuspiiri (toim.), *Julkisot, yleisöt ja media: suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampere: Tampere University Press, 373–396.
- Pietilä, Veikko ja Ridell, Seija. 1998. Julkea ehdotus. *Tiedotustutkimus* 21: 1, 95.
- Puustinen, Tuulia. 2008. *Liitosalueen rakennettu kulttuuriympäristö*. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2008: 3. http://www.hel2.fi/ksv/julkaisut/yos_2008-3.pdf. 16.4.2012.
- Price, Vincent. 1992. *Communication concepts 4: public opinion*. Newbury Park: Sage.
- Rantanen, Arja ja Kuvaja, Christer. 1994. *Sipoon pitäjän historia vuoteen 1868*. II osa. Jyväskylä: Gummerus.
- Reunanen, Esa. 2003. *Budjettijournalismi julkisena keskusteluna: tekstianalyttisiä näkökulmia suomalaisen ja ruotsalaisen budjettikirjoitteluun*. Tampere: Tampere University Press.
- Ridell, Seija. 2006. Yleisö. Teoksessa Seija Ridell, Pasi Väliaho ja Tanja Sihvonen (toim.), *Mediaa käsittelemässä*. Tampere: Vastapaino, 233–257.
- Ridell, Seija. 2010. Johdannoksi teokseen. Teoksessa Veikko Pietilä ja julkisuuspiiri (eds.), *Julkisot, yleisöt ja media: suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampere: Tampere University Press, 7–31.
- Sipoon puolesta ry. 2006a. *Helsingin ryöstöretki*. Yhdistyksen julkaisema päiväämätön teksti. Tutkijan hallussa.
- Sipoon puolesta ry. 2006b. *Ministeri Mannisen todelliset kasvot*. Yhdistyksen julkistama mielipidekirjoitus 22.8.2006. Tutkijan hallussa.
- Sipoon puolesta ry. 2006c. *Lehdistöiedote: 14197 nimeä adressissa kuntaministeri Manniselle*. Yhdistyksen julkaisema lehdistöiedote 27.9.2006. Tutkijan hallussa.
- Sipoon puolesta ry. 2006d. *Hallituksen toimintakertomus yhdistyksen toiminnasta 2006*. Tutkijan hallussa.
- Stenius, Henrik. 1989. The ‘Bildungsbürgertum’ and the free discussion in nineteenth century Finland. Teoksessa Matti Peltonen (ed.), *State, culture & the bourgeoisie: aspects of the peculiarity of the Finnish*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimusyksikkö, 54–69.
- Stenius, Henrik. 1992. Julkisen keskustelun rajat suuriruhtinaskunnassa. Teoksessa Pertti Haapala (ed.), *Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Tampere: Vastapaino, 173–186.
- Valtiovarainministeriö. 2012. *Elinvoimainen kunta- ja palvelurakenne. Kunnallishallinnon rakennetyöryhmän selvitys*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 5a/2012. http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/03_kunnat/20120206Elinvo/001_Kuntaudistusraportti_suomi_osa1_finalNETTI.pdf. 30.8.2012.

VIITTEET

- 1 Tutkimusaiheen ja toteutustavan on valinnut ja aineistot koonnut ja analysoinut X. X. Hän on kirjoittanut artikkelin osana väitöskirjaansa, jonka ohjaaja Y.Y on osallistunut artikkelin taustalla olevan tutkimuksen suunnitteluun ja antanut palautetta artikkelikäsitelmän kirjoituksen versioista. Kiitos Poliitikka-lehden pyynnöstä työskennelleelle refereer- arvioijalle artikkelin ensimmäistä versiota koskeneista huolellisista huomioista.
- 2 Julkiso-käsite ei ole saavuttanut aivan varauksetonta hyväksyntää suomalaisessa viestinnän tutkimuksessa (ks. esim. K. Pietilä 2008.). Tässäkin artikkelissa viitataan julkison aseman ja julkisona toimimisen kannalta valaisevaan tekstiin (Malmberg 2012), jonka kirjoittaja ei käytä tekstissä julkiso-sanaa. Omaksi käsitteekseen eriytetyn julkiso-sanana etu on, että se mahdollistaa analyttiset erittelyt kansalaisten julkisen toiminnan ja julkisen keskustelun käymisen erityisistä viestinnällisistä piirteistä, kuten ihmisen julkisuussuhteesta ja julkisesta vuorovaikutuksesta. Julkiso-käsitteen määrittelyä ja asemoimista lähikäsitteisiin kannattaisi Suomessa kuitenkin edelleen tarkentaa.
- 3 Vaikka Helsingin valitsema ajankohta, menettelytapa ja aluevaatimuksen laajuus yllättivät monet toimijat, oli esimerkiksi kaikissa tämän tutkimuksen aineistoon kuuluvissa lehdissä käsitelty Helsingin Sipooseen kohdistuvia intressejä ja samalla ennakoitu aluevaatimuksia vuoden 2006 keväällä.
- 4 Tarkastelujakson alku- ja loppupäiväys perustuvat seuraaviin tekijöihin: Helsingin Sanomat julkaisi uutisen Helsingin itälaajenemisen todennäköisestä toteutumisesta 20.6.2006, syys-ten samalla alkuun rajakiistan julkisuusprosessin. Kerran viikossa julkaistavan Sipoon Sanomien ilmestymispäivä 3.8.2006 päättää kuuden viikon tarkastelujakson. Ajanjakso kattaa siten tarkalleen ottaen kuusi viikkoa ja kaksi päivää. Artikkelissa esiintyvät sitaatit Hufvudstadsbladetista on suomentanut X.X.
- 5 Artikkelissa esiintyviä sitaatteja haastatteluista on muutettu puhekielisistä kirjakielisiksi.
- 6 Julkista keskustelua on tutkittu vastavuoroisiin viestintäsuhteisiin asettumisen näkökulmasta myös tämän artikkelin tutkimusotteesta poikkeavin keskustelu- ja tekstianalyttisiin menetelmin. Veikko Pietilä (2001; 2002b) on esimerkiksi analysoinut journalismivälitteisten ja verkkokeskustelujen vieruspareja puheenvuoro puheenvuorolta ja eritellyt vuoropuheluyhteyttä hakevan, virittävän ja vuoropuheluyhteyteen asettuvan puheenvuoron. Esa Reunanen (2003) on muun muassa kehittänyt julkisen keskustelun tutkimukseen narratologiaa hyödyntävää keskustelun kerronnallisten piirteiden analyysiä.